

## De rede leidt soms tot apartheid

### Over anders-globalisten en ratio-relativisten

**Het woord 'ontwikkeling' is een lastig woord. Binnen de wereld van de internationale samenwerking sprak men tot voor kort over onderontwikkelde landen. Tegenwoordig heeft men een voorkeur voor het woord ontwikkelingslanden. Binnen de medische wereld sprak en spreekt men over ontwikkelingsstoornissen en ontwikkelingsachterstanden. Het lastige zit hem in het gegeven dat in beide werelden een (impliciet) beeld bestaat van een juiste of goede ontwikkeling. Alleen mensen die van mening zijn dat zij zelf goed ontwikkeld zijn, noemen anderen minder ontwikkeld. Het gebruik van het woord 'ontwikkeling' verraadt in feite al een vooroordeel en een beperkte invalshoek.**

De vereniging Philadelphia organiseerde onlangs een symposium over het gebruik van het woord 'ontwikkeling' in de wereld van de internationale betrekkingen en in de wereld van mensen met een verstandelijke beperking. De directe aanleiding was de overstap van de directeur van het verenigingsbureau van Philadelphia naar Tear Fund. Marnix Niemeijer verlegde zijn inzet van de emancipatie van mensen met een verstandelijke beperking in Nederland naar de bevrijding van de armsten in de derde wereld. Een eenvoudige relatie tussen beide werelden is natuurlijk dat mensen met beperkingen van welke aard dan ook, in bijna iedere samenleving verreweg het meest kwetsbaar zijn. Dat geldt in betrekkelijk welvarende landen als Nederland, waar zij ten tijde van bezuinigingen in niet mis te verstane bewoordingen verwezen worden naar de hulp van familie, vrienden en kennissen. Dat geldt des te meer in landen die gebukt gaan onder ernstige financiële en institutionele tekortkomingen.

Interessanter – althans voor het symposium – was de vraag naar de meer strategische overeenkomsten. Het meest voor de hand liggende antwoord op 'onderontwikkeling' en 'ontwikkelingsachterstand' bestaat uit hulp, soms uit goede bedoelingen soms uit welbegrepen eigenbelang. Geleidelijk is deze geest van barmhartigheid aangevuld door een meer strijdbare inzet voor gerechtigheid. Deze laatste inzet heeft in beide werelden twee componenten: een goede of rechtvaardige ordening (wet- en regelgeving, instituties) en daadwerkelijke solidariteit met mensen die opkomen voor hun rechten.

In de wereld van de internationale samenwerking bestond na de val van de muur de gedachte dat de mensheid nu één visie zou hebben op de ordening van die structuren. Niets bleek minder waar. Botsende beschavingen en demonstraties van anders-globalisten hebben pijnlijk duidelijk gemaakt dat de wereld te maken heeft met meerdere visies op de mondiale samenleving. De spanningen tussen fundamentalisten van allerhande soorten (inclusief liberale en seculiere!) zijn om te snijden. Ondanks alle mooie millenniumontwikkelingsdoelstellingen leven één tot twee miljard mensen beneden de armoedegrens.

In de wereld van de bewegingen van en voor mensen met een verstandelijke beperking heeft men zich jarenlang ingezet voor de erkenning van de rechten van mensen met een verstandelijke beperking, een goede wet- en regelgeving en volwaardig burgerschap. Maar bij alle vooruitgang en bij alle fysieke integratie, gaat de sociale en relationele integratie ronduit moeizaam. Het laatste heeft niet zozeer met geld te maken, maar vooral met psychologische, sociale en culturele weerstanden om mensen met een verstandelijke beperking op te nemen.

Tijdens het symposium legden we de vraag in het midden of in beide werelden de tijd van de grote verhalen niet voorbij is. Het gaat niet meer om het ontwikkelen van beelden van een ideale samenleving, maar om het ondersteunen van mensen die – ongeacht oorzaken en redenen – uitgesloten dreigen te worden. Daar ligt ook een belangrijke overeenkomst tussen enerzijds Tear Fund, Kerkinactie, ICCO e.d. en anderzijds de vereniging Philadelphia, andere ouderverenigingen en Onderling Sterk (zelforganisatie van mensen met een verstandelijke beperking). In de wereld van ontwikkelingssamenwerking spreekt men van capaciteits- en gemeenschapsopbouw, wereldwijde netwerken en solidariteitsacties. In de wereld van de ouderverenigingen gaat het om ‘empowerment’ en ‘inclusion’ van mensen met een verstandelijke beperking.

Maar er is nog een ander raakvlak, namelijk de betekenis van het woord ‘ontwikkeling’. Heeft dit woord niet onbedoeld niet een één-dimensionale bijklank?

Ontwikkelingslanden of – zoals ze vroeger genoemd werden – onderontwikkelingslanden hebben een achterstand ten opzichte van de zogenoemde ontwikkelde, rijke of geïndustrialiseerde landen. De ontwikkelingshulp – nu verhullend de ontwikkelingssamenwerking genoemd – moet die achterstand wegwerken. Bedoeld of onbedoeld bevatten deze woorden ook een boodschap voor ontwikkelingslanden, namelijk neem een goed voorbeeld aan de rijke landen. David S. Landes heeft iets dergelijks in zijn standaardwerk *Arm en Rijk* ook nadrukkelijk betoogd. Maar deze tunnelvisie (Goudzwaard) roept ook verzet op, variërend van anders-globalisten en inheemse volkeren tot en met (andere) fundamentalisten.

Mensen met een ontwikkelingsachterstand werden vroeger ook wel zotten, idioten, imbecielen en zwakzinnigen genoemd. Tegenwoordig is het taalgebruik wat vriendelijker en ook correcter: mensen met een verstandelijke beperking. Maar hun achterstand of beperking krijgt pas betekenis tegen de achtergrond van het beeld van een ontwikkelde man of vrouw. Let wel, dat beeld is sterk afhankelijk van de tijdgeest. Michel Foucault (*Histoire de la Folie*) en Inge Mans (*Zin der zotheid*) hebben deze veranderende tijdgeest in relatie tot het beeld van mensen met een verstandelijke beperking ieder op eigen wijze beschreven. Toen de aarde in Europa nog ervaren werd als een plek onder Gods open hemel, waren simpele of onnozele (=onschuldige) medemensen vanzelfsprekend kinderen van die God. Soms vatte de gedachte zelfs post dat zij vanwege hun simpelheid of onnozelheid een geheim droegen, dichterbij God leefden dan andere mensen, koningskinderen waren. Na de Verlichting is die God en Zijn Hemel niet alleen uit het dominante wereldbeeld verdwenen, de rationele mens heeft zichzelf ook goddelijke proporties aangemeten (heer en meester). De ratio – het denkvermogen en het bewustzijn – is daarmee een onderscheidend kenmerk van het mens-zijn geworden. Van hoorbaar en zichtbaar protest is echter niet of nauwelijks sprake.

Het is goed om aan het einde van dit artikel nog stil te staan bij dit laatste. Mijn impressie is dat mensen met een verstandelijke beperking en hun belangenbehartigers de laatste jaren sterk ingezet hebben op het volwaardig burgerschap. ‘Mensen met mogelijkheden’, ‘gewoon doen’ en ‘keuzevrijheid’ zijn de voor ingewijden bekende trefwoorden bij deze strategie. Hoe goed bedoeld ook en ondanks de wel degelijk behaalde (en niet te onderschatten) resultaten, heeft deze benadering ook iets dubbelzinnigs. De keuze voor ‘volwaardig burgerschap’ (gewoon doen!) behelst in feite een onmogelijke opgave. Rationaliteit en wilsbekwaamheid zijn hedentendage onderscheidende kenmerken van het mens-zijn en het

burgerschap. Mensen met een verstandelijke beperking missen juist die eigenschappen ten dele, soms zelfs bijna geheel.

Het anders-zijn valt op en vormt ook een ernstige belemmering voor sociale en relationele integratie van mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving. Dit anders-zijn wordt negatief gewaardeerd, bijvoorbeeld in de praktijk van prenatale diagnostiek en de selectieve abortus. Zelfs in de onschuldige vraag na de geboorte van een kind ('is alles goed?'), klinkt de gedachte al door dat de geboorte van een kind met bijvoorbeeld het syndroom van Down niet goed is. De anders-globalisten zouden in de bewegingen van en voor mensen met een verstandelijke beperking, hun pendant moeten krijgen in de ratio-relativisten. De ratio is een prachtig middel, maar ze schiet haar doel voorbij als ze gehanteerd wordt om een apartheidssysteem in stand te houden.